

Kazimiero Būgos konferencija „Baltų kalbotyra: lyginamosios perspektyvos“

2022 m. rugsėjo 22–24 d. Vilniuje įvyko tarptautinė Kazimiero Būgos konferencija „Baltų kalbotyra: lyginamosios perspektyvos“¹. Joje pranešimus skaitė Lietuvos ir užsienio baltistikos centrų tyrėjai, didelė dalis konferencijos pranešimų buvo skirta ide. ir baltų kalbų istorijai, baltų kalbų raštijai ir vardynui².

Konferencija prasidėjo nuo indoeuropeistikos. Renginį pradėjo Eugenius Hillas (Kelnas/Berlynas) savo pranešime „Repeating responses in morphological change: the case of Lithuanian compound verbs“ kalbėjęs apie gramatinius pokyčius, jų plitimo ypatybes ir įsigalėjimo priežastis, remdamasis lietuvių tarmių medžiaga – specifiniais atsakymais į klausimus žodžio dalimi, plg. *Ar pri-valgei? – Pri*. Miguelis Villanueva Svenssonas (Vilnius) pranešime „The origin of Baltic circumflex metatony“ aptarė baltų cirkumfleksinės metatonijos atsiradimą: metatonija įvyko ne dėl kirčio atitraukimo, o dėl prabaltų *šva* balsio, atsiradusio iš susilpnėjusių trumpųjų balsių tam tikrose pozicijose, sinkopės. Yoko Yamazaki (Stokholmas) pranešime „The Baltic verbal endings – what happened to them while traveling from the IE homeland?“ pristatė savo projektą apie galimo ide. medio mo liekanas baltų, slavų ir germanų kalbose ir aptarė keletą galimų ide. medio mo reliktų baltų veiksmažodžio sistemoje. Simono Frieso (Kelnas/Berlynas) pranešime „Was there a loss of word-final nasals in Proto-East-Baltic? On the common phonological prehistory of some morphological formations

¹ Konferenciją organizavo Vilniaus universiteto Baltistikos katedra pagal ES SF finansuojamą projektą „Užsienio baltistikos centrų ir Lietuvos mokslo ir studijų institucijų bendradarbiavimo skatinimas“ (Nr. 09.3.1.-ESFA-V-709-01-002).

² Pranešimų tezės pasiekiamos internetu: <https://balt nexus.lt/news/1017/19/Tarptautinė-Kazimiero-Būgos-konferencija-Baltų-kalbotyra-lyginamosios-perspektyvos>.

in Lithuanian and Latvian“ buvo pasiūlytas naujas fonologinis dėsnis, pagal kurį tam tikrose pozicijose rytų baltų prokalbėje daugiaskiemenių žodžių gale išnyko nosiniai priebalsiai.

Kiti du konferencijos pranešimai buvo skirti žodžių darybai ir kognityvistikai. Bonifacas Stundžia (Vilnius), Lina Inčiuraitė-Noreikienė (Vilnius) pranešime „Competition between hybrid derivatives and borrowings“ pristatė konkurencinius hibridinių vedinių modelius ir nustatė, kad dažniausiai lietuvių kalboje konkuruoja hibridiniai priesagų vediniai su materialiais skoliniais, plg. *automobil-ininkas* ir *automobil-istas*. Eglė Žilinskaitė-Šinkūnienė (Vilnius) pranešime „*pret ar no?* Latvių kalbos prielinksnių pasirinkimo motyvacija“ remdamasi latvių kalbos tekstyno medžiaga nustatė, kad leksema (*pa-*)*sargāt* dažniau vartojama su prielinksniu *no*, bet *aizsargāt* atveju — prielinksniai *no* ir *pret* vartojami pagrėčiui, o *pret* vartojamas, kai fonas yra neigiamo, agresyvaus pobūdžio.

Kiti pirmosios dienos pranešimai skaityti iš senosios baltų raštijos. Pēteris Vanagas (Stoholmas/Ryga) pranešime „The change of honorific female designations in Latvian in the second half of the 19th century“ aptarė, kad seniausiuose latvių rašytiniuose šaltiniuose buvo vartotas ponios pavadinimas *gaspaža*, vėliau išstumtas žodžių *dāma* ir *kundze*, dažniau pasirodančių raštuose nuo XIX a. 7 dešimtmečio, o XIX a. pabaigoje vartotas *madāma* turėjo menkinamąją reikšmę. Jolanta Gelumbeckaitė (Frankfurtas) pranešime „XVI amžiaus lietuvių postilių laiko mašina“ pristatė vykdomą projektą, kuriuo siekia atskleisti Wolfenbüttelio ir Jono Bretkūnos postilių intra- ir intertekstinius ryšius bei postilių santykį su lotyniškais bei vokiškais vertimo šaltiniais, kuris pasitarnautų genetiniam ir istoriniam lingvistiniam lietuviškų tekstų tyrimui, jų skaitmeninimui. Lidijos Leikumos (Ryga) pranešimas „Senąkie latgaliešu teksti rokrakstā“ buvo skirtas senųjų XVII a. pabaigos latgalietiškų tekstų, saugomų Lietuvos valstybės istorijos archyve, analizei ir išryškinta originalių tekstų skaitymo svarba. Ernesta Kazakėnaitė (Vilnius) aptarė „Leksinius keitimus Georgo Mancelio 1643 m. Siracido knygos vertime“ ir nustatė, kad leksiniai keitimai antrame leidime buvo retesni nei rašybos ar morfologijos, o pusė jų — korektūros klaidų taisymai ar naujos klaidos. Gina Holvoet (Vilnius) pranešime „Jonas Bretkūnas: įkvėptas ar filologinio tikslumo siekęs vertėjas?“ analizavo Bretkūno išverstus Liuterio tekstus ir priėjo prie išvados, kad Bretkūnas nuosekliai sekė Liuterio tekstu, bet dirbo gerbdamas lietuviškų vertimų tradicijas, nors ir vertė labai kūrybiškai.

Kita konferencijos diena prasidėjo pranešimais iš onomastikos. Sanda Rapa (Ryga) pranešime „Latvijas mājvārdu ainava“ kalbėjo apie Latvijoje paplitusius oikonimus — sodybų pavadinimus, kuriems dabartiniais laikais duodami vardai tapo vienu iš nacionalinio tapatumo ženklų, o anksčiau jų samprata įvairavo. Renātės Siliņios-Piņķēs (Ryga) pranešime „Vēsturiskā divvalodība Latvijas toponīmiņā. Tipoloģisks skatījums“ buvo pristatytos vokiečių-latvių žodyne *Lettus* užfiksuotos vokiečių ir latvių vietovardžių poros ir pateikta jų tipologinė analizė. Daiva Sinkevičiūtė (Vilnius) pranešime „Lietuviškumo raiška išeivių vaikų varduose Norvegijoje“ analizavo, kaip registruojami emigracijoje gimę vaikai ir priėjo prie išvados, kad daugelis vardų yra lietuvių formos asmenvardžiai, užrašyti lietuvių kalbai įprastu būdu. Birutė Jasiūnaitė (Vilnius) pranešime „Žaltvykščių pavadinimus tarmėse ir tautosakoje“ aptarė, kad šie žodžiai dažnai yra priesagų vediniai, o dūriniai daromi iš veiksmožodžio ir daiktavardžio. Laimutės Balodės (Ryga/Helsinkis), Santos Briedės (Rygos) pranešime „Lietuvių ir latvių vietovardžių žodynai tarptautiniame kontekste“ buvo pastebėta, kad į latvių žodyną *Latvijas vietvārdu vārdnīca* stengiamasi traukti visus Latvijos vietovardžius, jame dažniau teikiami kitų kalbų palyginimai nei lietuvių, o *Lietuvos vietovardžių žodynas* atspindi XX a. kartotekos duomenis, nors abu šie leidiniai, kitaip nei kitų Baltijos regiono šiaurės šalių vietovardžių žodynai, orientuoti į akademinę bendruomenę.

Konferencijos pranešėjai pristatė tyrimų ir iš baltų kalbų dialektologijos, akcentologijos sričių. Edmundo Trumpos (Ryga) pranešime „Galimos senųjų baltų kalbų ypatybės lietuvių ir latvių tarmėse, jų kaitos būdai ir kryptys“ buvo kalbėta apie mirusių baltų kalbų, gyvenusių abipus dabartinės Lietuvos-Latvijos sienos, ypatybes ir pastebėta, kad išnykusių kalbų ypatybės išliko ir artimuose arealuose, o dalis jų pasilinko rytų-vakarų kryptimi. Vytautas Rinkevičius (Vilnius) pranešime „F. W. Haacko žodyno prozodija“ kalbėjo, kaip žymėtos lietuvių kalbos žodžių prozodinės ypatybės Haacko žodyne, daugiau dėmesį kreipęs į atvejus, kurie kirčiuoti kitaip nei laukiamo.

Senajai lietuvių raštijai buvo skirti du antros dienos pranešimai. Mindaugas Šinkūnas (Vilnius) pranešime „Biblijos citatos Baltramiejaus Vilento *Enchiridione* (1579) ir jų ryšiai su ankstesniais vertimais“ aptarė, kad dalį Biblijos citatų Vilentas perėmė iš Mažvydo, tačiau *Enchiridione* yra ir kitų Biblijos eilučių, kurias Vilentas vertė pats ar perėmė iš dabar nežinomų šaltinių. Birutė Kabašinskaitė (Vilnius) pranešime „Kelių įvardžių acc. pl. m.

formos reformatų raštijoje XVI–XIX a.“ aptarė įvardžių *tas*, *kuris* ir *anas* acc. pl. m. formas, XIX a. kalvinistų perimtas iš Mažosios Lietuvos raštų.

Paskutiniai konferencijos pranešimai buvo iš tekstynų tyrimų. Giedrė Junčytė (Vilnius) pranešime „Bendrašaknių sangrąžinių ir *n/st* veiksmožodžių dažnumas ir semantika“ pagal Lietuvių kalbos tekstyno duomenis teigė, kad žymiklio *si* plitimas nors ir gali būti siejamas su nevienodu žymiklio *n/st* ir sangrąžos produktyvumu bei polinkiu rinktis morfologiškai skaidresnės sandaros veiksmožodį, bet vartosenos dažnumas rodo, kad svarbi ir žymiklio funkcija, semantika. Jurgis Pakerys (Vilnius), Virginijus Dadurkevičius (Vilnius), Agnė Navickaitė-Klišauskienė (Vilnius) pranešime „Žodžių darybos tyrimai tekstynuose: lemavimo klausimai“ aptarė automatinio lemavimo įrankių įtaką tiriant žodžių darybą didelės apimties tekstynuose ir pristatę lemų atpažinimo rodiklius nurodė jų tobulinimo galimybes.

Trečia konferencijos diena buvo skirta kultūrinei programai — išvykai į Kazimiero Būgos tėviškę ir Zarasų apylinkes. Konferencijos dalyviai aplankė Dusetų muziejų ir bažnyčią, vyko į Pažiege, kur yra Kazimiero Būgos memorialinis muziejus, buvo prie Stelmužės ažuolo ir vaikščiojo po Zarasus. Per ekskursiją visus žavėjo rudeniškas Aukštaitijos miškų grožis, vingiuojantys ir į kalnus kylantys keliukai bei daugybė įvairaus dydžio Zarasų krašto ežerų.

Daiva Sinkevičiūtė

Baltistikos katedra

Vilniaus universitetas

Universiteto g. 5

LT-01513 Vilnius

Lithuania

daiva.sinkeviciute@flf.vu.lt